

слід розглядати як «лєсирування» (накладання тонкого шару прозорих, чи напівпрозорих фарб на просохлу поверхню) – технічний прийом живопису, який належить до механічного способу змішування. Натомість, прикладом оптичного змішування в цій підгрупі може бути техніка «мармурування», яка з'явилася внаслідок появи текстильних барвників, що мають вигляд різноманітних фарбових сполук, що дозволяють одночасно відтворювати багатоколірні фактурно-колеристичні поєднання.

У підсумку слід відзначити, що запропонована проєкція теоретичних питань колєрознавства на мистецькі практики сучасного художнього текстилю в жодній мірі не обмежує простір можливих сфер «прикладного колєрознавства». Разом з тим, вона засвідчує емоційно-смыслову поліфонічність сучасних текстильних практик, які можуть відтворити будь яку авторську ідею за допомогою широкого спектру колєроутворення за допомогою текстильних носіїв колєору.

Література:

1. Балека Я. Синий – цвет жизни и смерти. Метафизика цвета. М: Исусство-XXI век, 2008.410 с.
2. Печенюк Т. Колєорознавство. К: «Грані-Т», 2009, 198 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-004-9-61>

М. І. РОСТОВЦЕВ ЯК ДОСЛІДНИК АНТИЧНОГО МИСТЕЦТВА ПІВНІЧНОГО ПОНТУ

Русяєва М. В.

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
м. Київ, Україна*

Початок систематичних штудій античного мистецтва Північного Понту припадає на першу третину ХХ ст. Найбільший внесок на цьому етапі зробив Михайло Іванович Ростовцев (1870–1952) – титан давньої історії, один з видатних науковців-істориків ХХ ст., світовий авторитет з елліністичної та римської історії, професор Єльського університету, почесний доктор Оксфорда, Кембриджа і Гарварда, президент Американської історичної асоціації.

Народився майбутній всесвітньовідомий історик 150 років тому – 10 листопада 1870 р. в Житомирі. У цьому місті – «старозавітній цитаделі шкільного класицизму» – він пішов до губернської Житомирської гімназії, якою завідував його батько – дослідник і викладач латини. Невдовзі родина переїхала до Києва, де 1888 р. М. І. Ростовцев закінчив зі срібною медаллю Першу гімназію. Тут він досконало опанував давньогрецькою і латиною, здобув знання з античної літератури, розвинув володіння розумовим інструментарієм при аналізі складних текстів [1, с. 45–46]. У 1888–1890-му рр. на класичному відділенні Університету Св. Володимира в Києві він слухав лекції Ю. А. Кулаковського, А. І. Сонні, Й. Е. Леціуса, В. Б. Антоновича [2, с. 51–52]. Два наступних роки припали на навчання в Санкт-Петербурзькому університеті, де своїми головними наставниками він назвав Т. Ф. Зелінського та Н. П. Кондакова [1, с. 46]. Від першого Ростовцев успадкував широту поглядів і зухвалу постановку проблем у галузі античної історії, досконалі знання античної літературної традиції, вміння представити творчість стародавніх письменників у контексті ідей та настроїв, характерних для їхньої епохи; другий – відкрив для нього світ класичної археології та мистецтва, долучив до таїнства іконографічного аналізу [2, с. 53–54; 11, с. 233–235; 12, с. 355–356]. Важливим етапом у становленні М. І. Ростовцева не тільки як історика та археолога, але і як мистецтвознавця було стажування в провідних європейських наукових центрах (1895–1898). На основі здобутих знань, синтезу ідей і методів, він розробив свій власний новаторський метод дослідження античного мистецтва, що значно випередив його епоху.

Праці М. І. Ростовцева з історії мистецтва Північного Понту різноманітні і розділені нами за основними темами на три умовні групи: монументальний живопис, елліно-скіфське мистецтво, скіфо-сибірський звіриний стиль. Всі вони носять передусім концептуальний історичний характер, оскільки науковець розглядав зміни іконографії та стилю в якості симптому історичних процесів.

Особливе місце в його науковому доробку посідає античний декоративний стінопис, захоплення яким почалося ще в студентські роки під впливом Н. П. Кондакова. Близьке знайомство з Помпеями, закоханість у це місто та його пам'ятки, тривале спілкування з А. Мау, котрий виділив чотири стилі помпеянських розписів, і всіляко підтримував молодого колегу [11, с. 239–242], інтерес до класичних старожитностей батьківщини [1, с. 46], сприяли вибору цієї теми як першої магістральної галузі його багаторічних досліджень.

Вже у перших статтях М. І. Ростовцев відзначив, що пантікапейські склепи мають суто елліністичний характер розпису [4, с. 296; 5, с. 100], багаті живописом релігійного змісту, який допомагає розумінню

світогляду боспорян в епоху еллінізму і Риму [6, с. 119]. У фундаментальній монографії на основі залучення широкого кола джерел з усієї античної ойкумени і ґрунтового аналізу пам'яток Боспору, Ольвії та Херсонеса він дослідив історію античного декоративного живопису загалом [8]. Ця праця не втратила своєї актуальності, що, зокрема, засвідчує її нещодавній французький переклад [16].

Вивчення історії Скіфії та Боспору – новий період у науковій діяльності М. І. Ростовцева, що розпочався 1909 р. На основі місцевознавчих методів аналізу та інтерпретації стародавніх пам'яток він виробив своє нетрадиційне розуміння іранізму скіфів. Досліджуючи природу державної влади Скіфії і Боспору за доби еллінізму і маючи в своєму розпорядженні лише твори торевтики IV ст. до н. е., науковець на підставі іконографічного аналізу сакральних сцен інтерпретував їх сюжети як інвеституру царя богом-вершником, підкреслюючи їх релігійний характер [7].

У фундаментальному джерелознавчому дослідженні «Скифия и Боспор. Критическое обозрение памятников литературных и археологических» М. І. Ростовцев, звернувшись до зображень скіфів на виробах із коштовних металів, вперше ввів поняття «елліно-скіфське мистецтво» [10, с. 161–176, 439, 440], яке й до сьогодні використовується в науці. На підставі сюжетно-стилістичного аналізу цих творів і зіставлення їх з карбуванням монет у Пантікапеї висловлено припущення про їх місцеве (боспорське) походження [10, с. 446].

Сто років тому, в 1920 р. розпочався американський, останній період у житті і науковій творчості М. І. Ростовцева, який зробив його класиком світового антикознавства, оскільки саме в США він отримав найсприятливіші умови для наукової роботи [13, р. 92]. Продовжуючи дослідження елліно-скіфського мистецтва, він наголошував, що переважну більшість предметів кінця V–IV ст. до н. е. прикрашено абсолютно новими для грецького мистецтва композиціями та іконографічними образами, що виконані у стилі «етнографічного реалізму» і з достовірністю передають зовнішній вигляд скіфів; деякі з них схожі на ілюстрації до Геродота, інші – Ефора; грецькі торевти на замовлення скіфів створили предмети, на яких відтворено сцени з релігійного, економічного і соціального життя скіфів тощо [14; 15].

М. І. Ростовцеву, як одному з основоположників сучасного скіфознавства, також належить пріоритет в ідентифікації, систематизації та типології зображень скіфо-сибірського звіриного стилю [9; 10; 14; 15], який, на його думку, був «найдавнішим декоративним мистецтвом в історії людства» [15, р. 4]. Науковець визначив чотири стадії скіфської історії, виявив дванадцять початкових ознак скіфо-сибірського звіриного стилю, що притаманні для архаїчного періоду скіфської історії, а також

вперше представив його подальшу еволюцію [15]. Погляди М. І. Ростовцева на джерела походження скіфського звіриного стилю протягом часу зазнали істотних змін [пор.: 9, с. 43–45; 10, с. 307–308, 337; 14, р. 193, 197; 15, р. 64–67, 73–74] і справили великий вплив на дослідників [3, с. 29–30, 1006–1015].

Отже, концептуальний склад розуму М. І. Ростовцева збагатив дослідження античного мистецтва новими ідеями. Він не тільки розширив джерелознавчу базу, але й відкрив нові можливості інтерпретації творів мистецтва. Не всі його висновки і гіпотези витримали випробування часом, адже за останнє століття накопичено колосальний новий матеріал з історії мистецтва скіфів та греків. Низка висловлювань М. І. Ростовцева вимагає уточнень і перегляду. Тим не менш більшість його концепцій – це сучасний стандартний підхід до припонтійського античного мистецтва. Отже, інтерпретація і сприйняття М. І. Ростовцевим монументального стінопису, елліно-скіфського мистецтва і скіфського звіриного стилю загалом були вірними і передбачили багато досягнень сучасної науки.

Література:

1. Бонгард-Левин Г. М. Автобиографические материалы М. И. Ростовцева. Бонгард-Левин Г. М. (ред.). *Скифский роман*. Москва: Роспэн, 1997. С. 43–49.
2. Зуев В. Ю. М. И. Ростовцев. Годы в России. Биографическая хроника. Бонгард-Левин Г. М. (ред.). *Скифский роман*. Москва: Роспэн, 1997. С. 50–83.
3. Канторович А. Р. Скифский звериный стиль Восточной Европы: классификация, типология, хронология, эволюция : дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.06. Москва, 2015. 1724 с.
4. Ростовцев М. И. Заметка о росписях керченских катакомб. *Записки Императорского русского археологического общества*. 1897. Т. 9. Вып. 3/4. С. 291–298.
5. Ростовцев М. И. Эллинистическо-римский архитектурный пейзаж. *Записки Классического отделения Императорского русского археологического общества*. 1910. Т. 6. С. 1–143.
6. Ростовцев М. И. Роспись Керченской гробницы, открытой в 1891 году. *ΠΡΟΕΛΡΩΙ ΔΩΡΟΝ*. Санкт-Петербург: тип. В. Ф. Киришбаума, 1911. С. 119–154.
7. Ростовцев М. И. Представление о монархической власти в Скифии и на Боспоре. *Известия археологической комиссии*. 1913. Вып. 49. С. 1–62.
8. Ростовцев М. И. Античная декоративная живопись на юге России. Санкт-Петербург.: Изд-во Императорской археологической комиссии.

Атлас. 1913. 112 с. Т. 1: Описание и исследование памятников. Текст. 1914. 537 с.

9. Ростовцев М. И. Эллинизм и иранство на юге России. Петроград: Огни, 1918. 190 с.

10. Ростовцев М. И. Скифия и Боспор. I. Критическое обозрение памятников литературных и археологических. Петроград: Изд-во Российской Академии истории материальной культуры, 1925. 621 с.

11. Тункина И. В. М. И. Ростовцев на перекрестке между русской и немецкой классической археологией до Первой мировой войны. *Scripta antiqua*. 2015. Т. 4. С. 231–262.

12. Фролов Э. Д. Русская наука об античности: Историкографические очерки. Санкт-Петербург: Изд-во СПбУ, 1998. 522 с.

13. Momigliano A. D. M. I. Rostovtzeff. *Studies in Historiography*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1966. P. 91–104.

14. Rostovtzeff M. *Iranians and Greeks in South Russia*. Oxford: The Clarendon Press, 1922. XV. 260 p.

15. Rostovtzeff M. *The Animal Style in South Russia and China*. Princeton: University Press, 1929. XVI. 112 p.

16. Rostovtzeff M. I. *La peinture décorative antique en Russie Méridionale*. A. Barbet (dir.). Paris: Académie des Inscriptions et Belles-lettres, 2003–2004. 716 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-004-9-62>

**РЕПРОДУКЦІЯ ФОТОГРАФІЙ: ФОТОТИПІЯ ТА ГЕЛЕОТИПІЯ.
РЕСТАВРАЦІЯ АЛЬБОМУ ГЕЛЕОТИПІВ «LA DÉCORATION
ET L'AMEUBLEMENT À L'EXPOSITION DE 1900: SERIE 2»**

Садикходжаєва А. О.

молодший науковий співробітник

Наукової бібліотеки

Львівського національного університету імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Фоторепродукції являють собою не лише результат технічного і наукового прогресу, а також є віддзеркаленням певного періоду існування людства, важливим носієм візуальної інформації і мистецьким об'єктом. Винахід фоторепродукцій та їх розповсюдження як колекцій художніх творів або як збірок наукових ілюстрацій тощо, показують